

Dvacet let ochrany soukromí

15.5.2025 - | Městská část Praha 7

Ceny Velkého bratra (Big Brother Awards) pořádá nezisková organizace Iuridicum Remedium (IuRe) sídlící v Praze 7. Tým IuRe dlouhodobě zprostředkovává bezplatnou právní pomoc lidem, které ohrožují dluhy či exekuce, od roku 2005 se však věnuje i ochraně soukromí a digitálním právům. První české Ceny Velkého bratra se tak uskutečnily poprvé právě tehdy - v Divadle Na Zábradlí je moderoval v té době neznámý herec Tomáš Měcháček... Během let se měnili moderátoři, porota, místa konání i jednotlivé kategorie. V nějaké formě však Ceny Velkého bratra každý rok proběhly, a tak bylo letos možné uspořádat ročník s neuvěřitelnou jubilejní číslovkou 20. I do dvacátého ročníku, který rozhodl o těch největších slídilech za rok 2024, mohl adepty na ocenění nominovat každý: skrze formulář přišlo od veřejnosti několik desítek tipů.

Zůstatky na účtech, ale i dohled nad dětskou stravou

Mezi nominovanými se objevilo třeba Ministerstvo práce a sociálních věcí. To prosadilo novelu zákona o pomoci v hmotné nouzi, která ukládá bankám povinnost sdělovat informace o zůstatcích na bankovních účtech žadatelů. Toto prolamování bankovního tajemství bylo přitom od počátku předmětem kritiky Nejvyššího soudu i Úřadu pro ochranu osobních údajů.

V nominacích ale nechyběla ani další ministerstva: v kategorii Výrok Velkého bratra byl nominován třeba ministr zdravotnictví Válek, podle kterého by do budoucna mohli pacienti získat chytré hodinky, pokud by souhlasili s využitím dat z tohoto „chytrého nástroje“.

Soukromý sektor byl pak v nominacích zastoupen třeba taxislužbou Uber, která dostala v Nizozemsku pokutu ve výši 290 milionů eur za to, že v rozporu s pravidly Evropské unie posílala osobní údaje evropských taxikářů do Spojených států. Mezi informacemi o platbách a poloze přitom nechyběly v některých případech ani trestní a zdravotní údaje řidičů.

O umístění zabojovaly i tuzemské školní automaty HappySnack, které je možné využít pouze se speciální kartou: platit hotově nejde, naopak rodiče zde skrze aplikaci sledují, co si děti v automatu kupují.

Z mnoha nominací ale vybírala porota i v příkladné kategorii: na Pozitivní ocenění za ochranu soukromí byli navrženi třeba studenti, kteří se vzbouřili proti ukončení fyzické karty ISIC a jejímu nahrazení aplikací, či německá spolková země Šlesvicko-Holštýnsko. Ta se rozhodla pro systémový přechod veřejné správy od produktů Microsoftu na open source řešení, jako je Linux či Libre Office.

„Hlavně neztratit tvář“

Devítičlenná porota tak vzhledem k množství nominací opět neměla rozhodování jednoduché. Nakonec se však odborníci a odbornice působící v oblasti médií (Jan Cibulka, Klára Votavová), práva (Monika Hanych, Ján Matejka), kyberbezpečnosti (Pavel Růžicka, Zuzana Pechová) a občanského sektoru (Eduarda Hekšová, Oldřich Kužilek, Jan Vobořil) vyslovili jasně:

V kategorii Dlouhodobý slídil přiřkli vítězství Ministerstvu vnitra, které se snaží obejít regulaci využívání systémů na rozpoznávání tváří. Ignoruje totiž pojistky v dlouho schvalovaném evropském nařízení o umělé inteligenci (AI Act), které automatizované rozpoznávání tváří ve veřejném prostoru v reálném čase až na výjimky zakazují – když už má být využito, mělo by se tak vždy dít až po povolení nezávislým soudem. České ministerstvo však tuto základní pojistku postavilo na hlavu, když

pro vyhledávání určitých skupin osob nebude třeba konkrétní povolení soudu. Takový postup lze přitom přirovnat k situaci, kdy by soud povolil využití odposlechů bez ohledu na to, v jaké věci a ve vztahu k jakým osobám by měly být prováděny...

Je to již poněkolkáté, co se rozpoznávání tváří objevilo v Cenách Velkého bratra. V loňském roce byla za biometrickou databázi udělena anticena policii. Před pár lety „uspěla“ se snahou otevřít cestu k využívání technologie na rozpoznávání obličeje i Bezpečnostní informační služba. Ve stejném roce však naopak získala pozitivní ocenění pražská magistrátní koalice, která rozpoznávání obličejů v rámci městského kamerového systému odmítla.

Během březnového slavnostního večera nicméně u symbolického předání ocenění panovala uvolněná atmosféra: improvizační soubor Nevyžádaná rada glosoval předání ceny dlouhou rozpravou o tom, jak během postupného vývoje dohledových technologií nutně ztrácíme svoji „tvář“. Tváří v tvář dystopickým nápadům tak zatím alespoň neztrácíme smysl pro humor.

Nákup na večeri doporučován jako film na Netflixu

V kategorii Firemní slídlil nejmenovala porota konkrétního oceněného, cena byla udělena široce „obchodním řetězcům s potravinami za slevové aplikace“. Do využívání těchto aplikací jsou tlačeni zákazníci v různé míře, vždy je však využívání aplikace spojeno s rozsáhlým sběrem osobních údajů a jejich následným sofistikovaným využitím. Tato data pak mohou být propojována s daty z dalších datasetů a využívána k cílení reklamy.

Sám ředitel sítě Albert ostatně před pár lety přirovnal slevové aplikace k Netflixu či Spotify. „Když si koupíte jednu věc, mohli byste mít zájem také o jinou, protože víme, že mezi nimi existuje spojitost,“ připomněla porota jeho prohlášení pro noviny E15.

Předávající během večera také připomněl, že slevovými aplikacemi se po řadě stížností občanů hodlá v letošním roce zabývat i Úřad pro ochranu osobních údajů. Dosud přirozenou a hladkou praxi postupného postrkávání zákazníků k využívání další a další aplikace tak možná výhledově čekají komplikace.

Kdo s kým kde spal

Jako největšího Úředního slídila za rok 2024 nakonec porota vyhodnotila Ministerstvo pro místní rozvoj za systém eTurista. Tato nová centralizovaná databáze ubytovaných totiž slibuje být unikátním zdrojem informací o tom, kdo, kde, kdy a s kým byl ubytován.

Ministerstvo pro místní rozvoj mělo k ceně nakročeno už v loňském roce, jak však zaznělo během slavnostního večera, porota se tehdy nakonec rozhodla cenu neudělit a vyčkat, zda i na základě široké kritiky odborné veřejnosti nedojde ke změnám. Po roce sice k dílčím úpravám textu zákona skutečně došlo, hlavní výtky však stále trvají. Systém eTurista je předně novou databází, v níž budou centrálně shromažďovány osobní údaje, které takto centrálně dostupné jinde nejsou. Porota dále systém tepala za to, že ačkoliv bude zpracovávat obrovský objem citlivých dat, nedošlo před vstupem do legislativního procesu k povinnému zhodnocení dopadu na ochranu osobních údajů. To přitom vyžaduje zákon. Reakce Ministerstva pro místní rozvoj na ocenění obavy příliš nerozptýlila: ministerstvo totiž doslova uvedlo, že „analýza je již skoro hotová“.

Seznam, Wikipedia a dva přístupy k internetu

Výrokem Velkého bratra za rok 2024 je dle poroty věta, kterou pronesl Matěj Hušek, člen představenstva Seznam.cz. Ten v květnu 2024 v podcastu První liga řekl: „Internet bez cílení a bez doporučování je vlastně strašně smutný místo.“

Podle poroty se Hušek tímto výrokem snaží namotivovat uživatele, aby souhlasili se sběrem dat a

nechali na sebe přesně cílit obsah a reklamu, jinak je pro ně služba vzhledem k množství internetového obsahu „dramaticky horší“. Chce tak podpořit pokračující praktiku, kdy Seznam.cz nabízí využívání služeb buď zdarma s cílenou reklamou, či za poplatek. O legálnosti praktiky „pay or ok“ se přitom aktuálně vedou spory – Úřad pro ochranu osobních údajů Seznamu v listopadu 2024 podobné sbírání souhlasů předběžně zakázal.

Jakkoliv Huškův výrok nevede nutně k dohledu a sledování, podle organizátorů soutěže dobře vystihuje zásadní proměnu, kterou internet za posledních pár let prošel: z „emancipačního média“ se stal nástrojem k vytěžování dat a cílení reklamy.

V ostrém kontrastu vůči tomu, jak funguje Seznam, stojí naopak Wikipedia. Ta získala ve dvacátém ročníku Pozitivní ocenění za ochranu soukromí. Konkrétně si ho Wikimedia Foundation vysloužila za ochranu identity editorů. Nástroje, které k tomu využívá, byly postupně vyvíjeny v represivních diktátorských či autokratických režimech. V poslední době se ale ochrana editorů Wikipedie stává stále aktuálnějším tématem i v demokratických zemích.

Během předání ceny byl zmíněn třeba plán americké nadace Heritage Foundation, která se chce na některé editory zaměřit a identifikovat je. K tomu chce využít sadu pokročilých nástrojů, jako je analýza textu, rozpoznávání tváří, vytěžování databází uniklých hesel či vytváření falešných účtů – to vše za účelem odhalování pravé identity editorů. Cílem je přitom některé editory odradit, a ovlivnit tak obsah Wikipedie jiným způsobem, než je diskuze a editace článků podle stanovených pravidel.

Cenu během večera fyzicky převzala Klára Joklová, ředitelka spolku Wikimedia Česká republika. Rebecca MacKinnon, viceprezidentka pro globální advokacii v nadaci Wikimedia Foundation, pak uvedla, že je za ocenění vděčná: „Nadace Wikimedia se již mnoho let snaží identifikovat rizika a poskytovat editorům podporu, kterou potřebují k tomu, aby se mohli chránit. Jsme i nadále odhodláni chránit přispěvatele, kteří přidávají, revidují a vylepšují informace na Wikipedii, aby byla spolehlivá a odrážela různé perspektivy,“ napsala v e-mailu organizátorům.

Po dvaceti letech: Tak už teda žijeme v dystopii?

Dvě desítky unikátních slavnostních večerů, a tedy více než stovku oceněných v rámci historie soutěže shrnuje speciální publikace *Tak už teda žijeme v dystopii?*, která byla během večera pokřtěna. Téměř tři stovky stran však nejsou jen archivním dokumentem, skrze nějž lze přehledně prosvištět historií soutěže. Výsledky z jednotlivých let doplňují také krátké texty a rozhovory reflektující posledních dvacet let z pohledu ochrany soukromí. Mezi řádky všech textů se pak vine otázka: Daří se nám dlouhé prsty technologií krotit, či jsme naopak již nenapravitelně uvázli v dohledovém systému, před kterým nás varovaly sci-fi romány?

Kniha nabízí stručné shrnutí toho, jak naše soukromí ovlivnila nedávná pandemie. Je zde i rozhovor s novinářem, jenž popisuje, jak reaguje stát ve chvíli, kdy je kritizován za přílišný či zbytečný sběr citlivých dat. Čtenáři zde také najdou rozhovor s psycholožkou, která přibližuje kontext čím dál populárnějšího sledování pohybu dětí skrze speciální rodičovské aplikace. Navádí nás tak na nepříjemnou myšlenku: zda tím největším Velkým bratrem nejsme místo státu často spíše my sami...

Držitelé Cen Velkého bratra 2024

Dlouhodobý slídl

Ministerstvo vnitra za snahu obejít regulaci využívání systémů na rozpoznávání tváří

Firemní slídl

Obchodní řetězce s potravinami za slevové aplikace

Úřední slídl

Ministerstvo pro místní rozvoj za novou centralizovanou databázi eTurista

Výrok Velkého bratra

Matěj Hušek, člen představenstva Seznam.cz, za výrok: „Internet bez cílení a bez doporučování je vlastně strašně smutný místo.“

Pozitivní cena za ochranu soukromí

Wikimedia Foundation za ochranu identity editorů Wikipedie

Porota Cen Velkého bratra 2024

Jan Cibulka (datový novinář, iRozhlas.cz)

Monika Hanych (právnička specializující se na lidská práva, svobodu projevu a nové technologie, vedoucí analytického týmu Ústavního soudu)

Eduarda Hekšová (ředitelka spotřebitelské organizace dTest)

Oldřich Kužilek (poradce pro otevřenost veřejné správy a ochranu soukromí, Otevřená společnost)

Ján Matejka (ředitel Ústavu státu a práva AV ČR, člen rozkladové komise ÚOOÚ)

Zuzana Pechová (expertka na kyberbezpečnost, zakládající členka CyberLadies)

Pavel Růžička (expert na IT bezpečnost)

Jan Vobořil (advokát a výkonný ředitel IuRe)

Klára Votavová (publicistka a výzkumná pracovnice, Europeum)

→ Publikaci lze objednat na zbrusu nových stránkách soutěže www.bigbrotherawards.cz

<https://www.praha7.cz/dvacet-let-ochrany-soukromi>